

Nebezpečné látky a odpady v dopravě

Publikováno: 13. 3. 2007

Úvod

Doprava se stala významným faktorem ovlivňujícím život člověka, a to jak v pozitivním (přeprava osob, surovin, výrobků, informací), tak i negativním směru (emise, dopravní nehody). Vzrůstající mobilita, rostoucí přepravní objemy a výkony v silniční dopravě jsou fenoménem několika posledních let. Prudce se zvyšuje množství osobních i nákladních vozidel, jejichž výroba a provoz jsou spojeny se zátěží životního prostředí. Tento jev se projevuje nejen v nárůstu emisí znečišťujících především ovzduší, ale také v produkci velkého množství odpadů ve formě vozidel a jejich dílů s ukončenou životností, obsahujících celou řadu nebezpečných látek, které mají nežádoucí účinky na zdraví člověka. Z těchto důvodů je nezbytně nutné legislativně zabezpečit ochranu životního prostředí před možnou kontaminací těmito škodlivinami a rovněž sjednotit právní předpisy České republiky s požadavky Evropské unie.

Emise z dopravy

Příčinou vzniku emisí z dopravy je především spalování pohonných hmot. Mezi nejvýznamnější škodliviny patří zejména oxid uhelnatý (CO), oxidy dusíku (NO_x), oxid dusný (N₂O), oxid siřičitý (SO₂), ozón (O₃), těkavé organické látky s výjimkou metanu (NM VOC), pevné částice (PM) a polyaromatické uhlovodíky (PAH). Z dalších škodlivin je pak možné uvést např. alifatické, aromatické a heterocyklické uhlovodíky, aldehydy, fenoly, ketony, dehet a v neposlední řadě i kovy ze skupiny platiny jako jsou platina (Pt), paladium (Pd) a rhodium (Rh).

I když podstatná část znečištění pochází ze spalovacího procesu, nezanedbatelný podíl emisí z dopravy zaujímají emise nespalovací. Zatímco některé spalovací emise se s obnovou vozového parku snižují, emise nespalovací zůstávají na stejné výši a se vzrůstající intenzitou dopravy se budou zvyšovat. Dosavadní vývoj produkce emisí z dopravy uvádí tabulka 1.

Škodlivina	Rok									
	1993	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
CO ₂	8 682	12 637	12 356	13 359	13 824	14 482	14 636	16 141	16 155	17 358
CH ₄	1 800	2 208	1 999	2 064	1 922	1 867	1 810	1 803	1 872	1 934
N ₂ O	1 138	1 564	1 528	1 763	1 859	1 898	1 927	2 117	2 174	2 267
CO	303 400	374 200	326 000	322 500	286 500	272 500	255 600	243 400	216 193	219 729
NO _x	87 800	122 600	116 900	119 300	117 500	116 400	106 400	112 300	103 440	109 790
VOC	60 200	75 300	65 800	65 700	59 000	56 600	48 800	48 900	48 186	45 501
SO ₂	2 799	4 028	3 940	4 235	4 343	4 492	4 480	2 776	2 567	585
Pb	185	132	114	109	67	11,92	7,51	5,52	2,10	1,03
PM	2 757	4 354	4 388	4 317	4 513	5 144	5 119	5 683	5 818	6 485

Zdroj: CDV

Nejvyšší nárůst vykazují emise CO₂, což koresponduje s rostoucími dopravními výkony vozidel a tím i rostoucí spotřebou pohonných hmot. Stálý vzestup produkce N₂O je způsoben zavedením katalytických systémů, jejichž cílem je snížení celkových emisí NO_x, které mají v časové řadě kolísavý průběh. Ten je způsobený růstem produkce emisí ze silničních nákladních vozidel a současným poklesem u individuální automobilové dopravy. Naopak emise CO, SO₂, CH₄ a NM VOC mají sestupnou tendenci v důsledku uvedení nových vozidel na trh, splňujících přísnější limity EURO IV. Největším problémem zůstávají emise PM, které vykazují neustálé meziroční nárůsty. Tento jev

koresponduje se zvyšujícím se počtem osobních a nákladních naftových vozidel. Bilance PM nezahrnuje emise vzniklé otěry pneumatik, brzdového obložení, spojky, povrchu silnic, koroze aut, pouličního příslušenství (koše, dopravní značení, osvětlení apod.), svodidel a resuspenze prachu, které by ještě hodnotu celkové bilance zvýšily [1].

Legislativa ČR se při snižování limitních hodnot škodlivých látek ve výfukových plynech dostala na úroveň evropských předpisů přijetím zákona č. 56/2001 Sb., o podmínkách provozu vozidel na pozemních komunikacích a vyhlášek Ministerstva dopravy č. 301/2002 Sb. o schvalování technické způsobilosti vozidel a č. 302/2002 Sb. o pravidelných technických prohlídkách a měření emisí vozidel. Vyhláška 301/2002 Sb. byla ještě v témž roce nahrazena vyhláškou MDS č. 341/2002 Sb., o schvalování technické způsobilosti a technických podmínkách provozu vozidel na pozemních komunikacích, ve znění vyhlášky č.100/2004 Sb., příloha 1. Vyhláška mj. uvádí termíny zavedení předpisů EURO, ve kterých jsou stanoveny požadavky na limity emisí výfukových plynů (tabulka 2, 3).

Typ motoru	Polutant	Směrnice				
		91/441/EHS, Euro 1, od 1992/93		94/12/ES, Euro 2, od 1996/97	98/69/ES	
		série	typ		Euro 3 od 2000	Euro 4 od 2005
zážehový	CO	3,16	2,72	2,2	2,3	1,0
	HC	1,13 (HC+NO _x)	0,97(HC+NO _x)	0,5(HC+NO _x)	0,2	0,1
	NO _x	-	-	-	0,15	0,08
vznětový	CO	3,16	2,72	1,0	0,64	0,50
	HC+NO _x	1,13	0,97	0,7 (0,9*)	0,56	0,30
	NO _x	-	-	-	0,50	0,25
	částice	0,18	0,14	0,08 (0,10*)	0,05	0,025

* osobní automobily s přímým vstřikováním

Směrnice EU	88/77/ES		91/542/ES		99/96/EC		
	EURO 0 od 1988/90	EURO 1 od 1992/93	EURO 2 od 1995/96	EURO 3 od 2000/01	EURO 4 od 2005	EURO 5 od 2008	
CO	12,3	4,9	4,0	2,1	5,45	4,0	4,0
HC	2,6	1,23	1,1	0,66	0,78	0,55	0,55
metan	-	-	-	-	1,6	1,1	1,1
NO _x	15,8	9,0	7,0	5,0	5,0	3,5	2,0
částice	-	0,4/0,68	0,15	0,1/0,13	0,16/0,21	0,03	0,03
zákal kouře	-	-	-	0,8m-1	-	0,5m-1	0,5m-1
jízdní test	13ti úrovnový test	13ti úrovnový test	13ti úrovnový test	ESC test ELR test	ETC test		

Porovnání produkce emisí z dopravy v roce 2003 ve vybraných státech EU je uvedeno v tabulce 4 [2]. Z uvedených údajů je možné konstatovat, že v rámci Evropy patří ČR spolu s Belgií, Rakouskem, Irskem a Litvou ke státům s nižší produkcí emisí.

	CO ₂	CH ₄	N ₂ O	CO	NO _x	SO ₂
Rakousko	22 692	1 072	906	199 000	109 000	2 000
Belgie	25 297	1 915	2 572	0	133 000	28 000
Česká republika	16 141	2 323	2 117	243 400	112 300	2 776
Německo	170 209	11 449	13 668	1 972 000	776 000	4 000
Dánsko	12 785	3 099	1 384	305 000	79 000	2 000

	CO ₂	CH ₄	N ₂ O	CO	NO _x	SO ₂
Španělsko	95 499	9 225	778	1 254 000	609 000	50 000
Finsko	13 067	2 788	1 708	365 000	87 000	2 000
Francie	141 384	2 463	14 018	2 150 000	698 000	28 000
Velká Británie	125 974	10 323	16 277	1 932 000	762 000	17 000
Řecko	21 230	7 819	1 494	771 000	140 000	25 000
Irsko	11 393	2 337	132	188 000	50 000	2 000
Litva	3 550	1 398	147	0	32 000	1 000
Nizozemí	34 157	3 500	1 523	0	247 000	19 000
Portugalsko	19 583	2 515	1 711	387 000	126 000	6 000
Švédsko	20 057	6 622	2 308	153 000	119 000	1 000

• údaje nejsou k dispozici

Zdroj: EEA [3]

Odpady z dopravy

Množství odpadů, které jsou výrazným zdrojem škodlivých látek, se neustále zvyšuje v důsledku rostoucí automobilizace v ČR (v roce 2005 cca 3,96 milionu aut) a obměny vozového parku. Mezi nejzávažnější patří autovraky, tvořené různými druhy odpadů, např. pneumatikami, olověnými akumulátory, olejovými filtry, brzdovými a nemrznoucími kapalinami, součástkami obsahujícími rtuť či PCB, brzdovými destičkami obsahujícími azbest atd. Z provozu je v ČR ročně vyřazováno cca 155 tisíc aut, přičemž průměrná hmotnost automobilu je kolem 1 tuny [4]. V grafu 2 je zobrazeno procentuální zastoupení jednotlivých druhů odpadů v autovracích [5].

Graf 1 Materiálové složení automobilu

Graf 3 uvádí množství odpadů z vyřazených vozidel z různých druhů dopravy, včetně stavebních strojů a vybrané odpady z demontáže těchto vozidel a z jejich údržby. Produkce autovraku obsahujícího provozní kapaliny a jiné nebezpečné látky v roce 2004 oproti roku předchozímu vzrostla o cca 100 %. V důsledku toho došlo také ke zvýšení produkce součástek obsahujících rtuť a nemrznoucími kapalinami. Množství brzdových kapalin zůstalo v porovnání s rokem 2003 na stejné úrovni.

Graf 2 Produkce nebezpečných odpadů z dopravy [t/rok]

Zdroj: ISOH [6]

Základním dokumentem, který upravuje nakládání s autovraky v Evropské unii, je směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/53/EC o vozidlech s ukončenou životností z 18. 9. 2000 a její dodatky vydané formou Rozhodnutí Komise Evropských společenství v roce 2002. Zmíněná směrnice se zabývá nejen vozidly po ukončení životnosti, ale klade také řadu podmínek i na automobil jako výrobek. Účelem směrnice je tedy nastavit podmínky pro postupné snižování množství a nebezpečnosti odpadů z vyřazených vozidel. Tento předpis Evropského společenství je transformován do českých právních předpisů formou změny zákona o odpadech č. 185/2001 Sb., ve znění pozdějších předpisů (úplné znění zákona o odpadech č. 106/2005 Sb.), jeho prováděcího předpisu, kterým je vyhláška MŽP č. 383/2001 Sb., o podrobnostech nakládání s odpady ve znění vyhlášky č. 41/2005 Sb., která popisuje detailněji povinnosti přijaté pro nakládání s autovraky. Zákon č. 56/2001 Sb. o podmínkách provozu vozidel na pozemních komunikacích upravuje trvalé a dočasné vyřazení vozidla z registru silničních vozidel. Pro vlastní zavedení požadavků novely zákona o odpadech do praxe, budou sloužit tzv. Realizační programy POH ČR pro autovraky, pneumatiky, baterie a akumulátory a další. Jejich zpracování zabezpečuje a koordinuje MŽP, a to na základě přílohy k nařízení vlády č. 197/2003 Sb., o Plánu odpadového hospodářství.

Systém odhlašování a ekologického nakládání s vyřazenými osobními automobily v EU je tvořen následujícími kroky. Základem je odevzdání vozidla do sběrné sítě, poté je provedena postupná demontáž autovraku tak, aby byly separovaně získány jednotlivé složky, které lze samostatně lépe zhodnotit. Kromě toho je možné oddělit od ostatního odpadu složky, obsahující nebezpečné látky a snížit tak celkové množství nebezpečného odpadu. Drcením samotné karoserie lze získat ocelový šrot vysoké čistoty, případně lze tento krok nahradit investičně i provozně méně náročným stříháním a lisováním. Důsledné třídění je předpokladem pro vyšší úroveň hutního zpracování součástek z neželezných kovů.

V zemích EU jsou celkové náklady na demontáž automobilu mezi 150 a 400 €. Nejvíce drtiček automobilového odpadu je v Německu, Francii a Velké Británii při průměrných nákladech mezi 50 až 70 € za vozidlo. V ČR je v současnosti cca 80 sběrných míst a 8 zařízení pro zpracování autovraku (demontážní zařízení + šrédry). Za ekologické zpracování osobních vozidel s ukončenou životností se v průměru vybírá poplatek ve výši 1200,- Kč. Náklady na ekologické zpracování autovraku se v ČR pohybují ve výši kolem 3000,- Kč, z toho cca jedna třetina nákladů je použita na svoz a manipulaci, ostatní náklady zahrnují vlastní zpracování autovraku a odstranění zbývajících částí včetně

nebezpečných odpadů [7, 8, 9].

Pro porovnání je uveden graf, který prezentuje produkci autovraků ve vybraných evropských státech v letech 2001 – 2003.

Graf 3 Produkce autovraků ve vybraných evropských státech [tis.tun/rok]

Zdroj: EUROSTAT [10]

Závěr

Problematika nebezpečných látek a odpadů vznikajících v dopravě je velmi aktuální téma, především z důvodů nárůstu počtu registrovaných vozidel v ČR a průměrného stáří těchto vozidel, které se pohybuje kolem 13 let. Opatření ke snížení emisí je závislé na dopravní intenzitě a složení dopravního proudu. Skladba osobních automobilů se postupně mění ve prospěch novějších vozidel s účinnými katalyzátory, splňujícími emisní předpisy, což by mohlo přispět ke zlepšení situace v produkci emisí. Naproti tomu ale působí růst dopravních intenzit, který tento trend zpomaluje, a pokud se nezmění dělba přepravní práce mezi individuální a veřejnou dopravou, lze předpokládat další nárůst emisí. V oblasti nakládání s odpady je velmi důležitá prevence a minimalizace odpadů, jež bude směřovat ke zlepšování ochrany životního prostředí. To souvisí s konstrukcí vozidel, které nebudou obsahovat nebezpečné materiály a budou uzpůsobeny k snadné demontáži a třídění.

Seznam literatury

- [1] Adamec, V., Dufek, J., Jedlička, J., Dostál, I., Adam, P., Vlčková, J.: Studie o vývoji dopravy z hlediska životního prostředí v České republice za rok 2005. CDV, Brno 2006. 109 s.
- [2] European Atmospheric Emission Inventory Guidebook. Corinair, 1999
- [3] Dostupné z
- [4] Božek, F., Urban, R., Zemánek, Z. Recyklace. Vyškov: MoraviaTisk, 2003, 238 s. ISBN 80-238-9919-8.
- [5] Lešinský, J. Automobilismus a koloběh materiálu. In Odpady, 1999, č. 4, s. 8-10. ISSN 1210-4922.
- [6] Centrum pro hospodaření s odpady VÚV TGM
- [7] Likvidace autovraků v Evropě a USA. Dostupné z <http://www.isva.cz> [online] [cit. 2006-03-23].—

- [8] Sýkora, O. Autovraky - rok 2005. In Odpadové fórum, 2005, č.10, str. 11-12. ISSN1212-7779.
- [9] Sýkora, O. Kovošrot Praha, a.s. in Automobilový trh ČR po vstupu do EU - systém recyklace autovraků, Odborná konference, Praha, 25.11. 2003.
- [10] Dostupné z <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> [online] [cit. 2006-05-23].
- [11] The European Environment - State and outlook 2005. EEA, 2005, s. 576. ISBN 92-9167-776-0